

ICOANA ÎNĂLȚAREA SFÂNTULUI ILIE DIN COLECȚIA DE ARTĂ „LIGIA ȘI POMPILIU MACOVEI”

dr. Nazen Peligrad¹

Abstract: *The paper comments upon three icons representing sequences from the life and ascension of Saint Elie – the only saint venerated by Judaism, Christianity and Islam. Compositional elements are followed according to the written stories themselves, such as they are noted in the Bible.*

Keywords: *Glass icon, Saint Elie, the Ligia and Pompiliu Macovei art collection.*

O însemnătate aparte pentru istoria Vechiului Testament o are capitolul legat de viața Sfântului Mare Prooroc Ilie Tesviteanul (în ebraică, Elijah, în trad. „Al cărui Dumnezeu este Jah(ve)”, în greacă și latină *Ηλίας*). Icoana Înălțarea Sfântului Ilie (fig. 1) a fost pictată de Savu Moga (n. 1816 la Giurtelecu Hododului, județul Satu Mare – d. 1899). În jurul anului 1844, autorul icoanei s-a stabilit în Arpașu de Sus (județul Sibiu). Era un pictor care respecta cu sfințenie tehnica icoanelor prin post și rugăciune. Compozițiile sale iconografice sunt expresive, puternic individualizate, denotând o spontaneitate a tușei care trădează mult talent nativ și exercițiu al mâinii.

Icoana în jurul căreia ne vom concentra atenția face parte din Colecția de Artă „Ligia și Pompiliu Macovei”, regăsindu-se în expoziția permanentă a acestor frumoase case memoriale. Icoana este împărțită în două registre asimetrice prin care sunt redată cele mai importante momente din viața Sfântului Ilie și a ucenicului său, Elisei, subliniind slujirea și propovăduirea lui față de Dumnezeu. Astfel, în partea de jos avem redată: smerenia prin rugăciune a lui Elisei către Dumnezeu, scena hrănirii sfântului Ilie în peșteră de către corbi, cu pâine (III Regi, 17:6), și în partea superioară, ridicarea Sfântului Ilie la cer, într-un car de foc tras de doi cai înaripați (IV Regi, 2:11). În spatele registrului inferior sunt munții golași și, în stânga, margine, un copac înflorit unde se află Pârâul Cherit. Din registrul superior cade cojocul lui Ilie (IV Regi, 2:9-14), pe lângă cei doi corbi care se îndreaptă spre sfânt. Ca să putem înțelege complexitatea și iconografia atipică a acestei icoane pictate în tempera pe sticlă și provenită, cel mai probabil, din Transilvania, nedată (1857?), ne vom referi la simbioza simbolică dintre Cuvânt și pictura creștin-ortodoxă. Tușa este spontană, într-o gamă cromatică rece, restrânsă de argintiu în fundal, brun închis, gri vernil, corai pentru carul și aripile de foc, și albul pentru accentele de contur ale norilor. Personajele sunt desenate bidimensional, nerespectându-se legile perspectivei și ale volumului, ignorând și anatomia. Tehnica naivă specifică icoanelor pe sticlă atinge o expresivitate austeră în această icoană. Icoanele pe sticlă au avut o evoluție mai liberă în privința interpretării reprezentărilor impuse de erminia ieromonahului Dionisie din Furna.

1. **Dr. Nazen Peligrad** este pictor și istoric, având peste zece ani de experiență profesională de curator și coordonator academic. În prezent este muzeograf în cadrul Muzeului Municipiului București – Pinacoteca; nazen.peligrad@gmail.com.

Fig. 1. Înălțarea Sfântului Ilie
Colecția de artă „Ligia și Pompiliu
Macovei”
Foto: Cristian Oprea

Biserica Ortodoxă Română sărbătorește pe 20 iulie ridicarea la cer a Sfântului Mare Prooroc Ilie, Tesviteanul. Este o figură simbolică, fiind singurul om căruia i s-a dat puterea de a „închide și deschide cerurile” și este singurul profet cinstit deopotrivă în creștinism, iudaism și islam. A trăit în jurul anului 800 î.H. în ținutul Tesvi din Gaalad, într-o familie de preoți, în vremea regelui Ahab, regele iudeilor (c. 874-853 î.Hr.). Activitatea misionară s-a desfășurat în Samaria, într-o perioadă când cultul idolatriei ocupa un loc central în viața oamenilor. Regele Ahab însurându-se cu prințesa feniciană, Izabela din Sidon, adoratoare a zeului Baal, s-a îndepărtat de Dumnezeu cel Adevărat. Izabela, prin intermediul lui Ahab, dorea să întoarcă și poporul lui Israel către panteonul zeităților feniciene. Sfântul Ilie a avut *Autoritate* de la Dumnezeu pentru a pune capăt rătăcirilor regelui și idolatriei Izabelei. Proorocul i-a vestit trei ani de secetă și foamete mare, motiv pentru care Izabela voia să îl omoare (III Regi, 17:1 – *Viu este Domnul Dumnezeu lui Israel, înaintea Căruia slujesc eu; în acești ani nu va fi nici rouă, nici ploaie decât numai când voi zice eu!*).

În Cartea a treia a Regilor din Vechiul Testament se povestește:

Iar Ahab i-a spus Izabelei, femeia sa, tot ceea ce făcuse Ilie, și cum îi omorâse pe profeți cu sabia. Izabela i-a trimis răspuns lui Ilie: Tu ești Ilie, iar eu sunt Izabela: așa să-mi faci mie Dumnezeu – ba încă mai mult – dacă mâine la vremea aceasta nu voi face cu viața ta, ceea ce ai făcut tu cu viața fiecăruia dintre ei! (III Regi, 19:1-2). Sfântul Ilie fuge pe Muntele Horeb unde a fost hrănit, într-o peșteră, de un înger. Dumnezeu îl întreabă: *Ce faci aici, Ilie?*, iar Ilie a zis: *Mare râvnă am avut pentru Domnul Atotțiitorul, de vreme ce fiii lui Israel Te-au părăsit și Ți-au dăruit jertfelnicele, iar pe profeții Țăi i-au ucis cu sabia; eu singur am rămas, iar ei caută să îmi ia viața.* (III Regi 19: 9-10). Scena exilului Sfântului Ilie a însemnat slăbiciunea umană și neasumarea **Autorității** pe care Dumnezeu i-a dat-o ca să o învingă pe Izabela, dar a însemnat și posibilitatea reîntoarcerii și finalizării a ceea ce trebuia împlinit.

O altă faptă care a trezit un conflict acerb între Ilie și Izabela a fost chestiunea viei lui Nabot Izraeliteanul (Navot Haizreeli). Ahab râvnea la via lui Nabot care se învecina cu palatul său și i-a propus acestuia: „Tna li et karmhâ...” *Dă-mi via ta, ca să-mi fac o grădină de legume, fiindcă e aproape de casa mea; iar eu îți voi da în schimb o altă vie, mai bună decât aceasta; sau, dacă-ți vine mai bine, îți voi plăti via cu bani, iar ea îmi va fi grădina de legume.* Dar Nabot i-a zis lui Ahab: *Ferească-mă Dumnezeu (Halila li me Adonay) să-ți dau eu moștenirea părinților mei!* (I Regi 21:2-3). Prin intrigă, Ahab a reușit să îl omoare pe Nabot și să îi ia via (prin uneltirile reginei și înscenarea hulei împotriva regelui, legea vorbea despre însușirea averii celui acuzat de către rege).

Izabela reprezintă femeia trufașă, lipsită de iubire, narcisistă, rece, egoistă, care urmărește prin vrajbă și intrigă să domine și să distrugă (2 Regi 30-31). Astfel, se conturează un prototip negativ al femeilor din Vechiul Testament așa cum au fost Eva, Izabela, Salomeea etc. Este în opoziție cu Maica Domnului (a doua Evă) restabilind poziția femeii care poate să devină inima familiei zidind caractere pe baza învățăturilor creștine.

Proorocul Ilie le-a prevestit celor doi moartea: Ahab a murit pe câmpul de luptă împotriva regelui amareu Ben Hadad al II-lea: *Iar un om și-a întins arcul și a lovit din întâmplare pe regele lui Israel într-o încheietură a platoșei, și acesta a zis cărașului său: „Întoarce îndărăt și mă scoate din oaste, că sunt rănit”. Și s-a pornit lupta mare în acea zi și regele a stat în carul lui în fala Sirienilor toată ziua, iar seara a murit; și a curs sânge din rana sa pe podul carului. Și la asfințitul soarelui s-a dat de veste la toată tabăra, zicând: „Să meargă fiecare la cetatea lui, fiecare la ținutul lui!”.* Și murind regele, a fost dus și l-au înmormântat în Samaria. Și au spălat carul lui în iazul Samariei; și câinii i-au lins sângele lui Ahab, iar desfrânatul s-au scaldat în spălătura celui sânge, după cuvântul pe care l-a grăit Domnul” (I Regi, 22:34).

Pentru crimele îndreptate împotriva lui Dumnezeu, Izabela a fost pedepsită crunt, prin azvârlirea ei pe fereastră de către oamenii de la curtea regelui și sfârtecarea trupului ei de către câini: *Câinii vor mânca pe Izabela în ogorul din Izreel și nu va fi cine s-o îngroape* (2 Împărați 9:10). *Iehu a intrat în Izreel. Izabela, auzind lucrul acesta, și-a uns sprâncenele, și-a împodobit capul și se uita pe fereastră. Pe când intra Iehu pe poartă, ea a zis: „Pace, noule Zimri, ucigașul stăpânului său?”* El a ridicat fața spre fereastră și a zis: *„Cine este pentru mine? Cine?”* Și doi sau trei dregători s-au uitat la el, apropiindu-se de fereastră. El a zis: *„Aruncați-o jos!”* Ei au aruncat-o jos, și i-a țâșnit sângele pe zid și pe cai. *Iehu a călcat-o în picioare. Apoi a intrat, a mâncat și a băut, și a zis: „Duceți-vă de vedeți pe blestemata aceea și îngropați-o, căci este fată de împărat.”* S-au dus s-o îngroape; dar n-au găsit din ea decât țeasta capului, picioarele și palmele mâinilor. S-au întors și au spus lui Iehu, care a zis: *Așa spusesese Domnul prin robul său Ilie, tișbitul: „Câinii vor mânca în ogorul din Izreel carnea Izabelei; și hoitul Izabelei va fi ca gunoiul pe fața ogoarelor, în ogorul din Izreel, așa încât nu se va mai putea zice: «Aceasta este Izabela!»”* (2 Regi 9:30-37).

Peștera în icoană a devenit un simbol al peisajului enipostaziat (nașterea pruncului Hristos la care au participat cele două dobitoace, boul și măgarul: Isaia, cap. 1, versetul 3: *Boul își cunoaște stăpânul și asinul ieslea domnului său, dar Israel nu Mă cunoaște; poporul Meu nu mă Pricepe.* Peștera devenită „scorbură transcendentă”, așa cum o numește Sorin Dumitrescu, a fost loc de refugiu pentru

Fig. 2. Înălțarea Sfântului Ilie cu ghirlande de flori
Colecția de artă „Ligia și Pompiliu Macovei”
Foto: Cristian Oprea

exilul Sfântului Ilie, fiind prezentă în icoana Nașterii Maicii Domnului, în icoana Botezului Domnului (Râul Iordan este pictat sub forma unei peșteri), în icoana Răstignirii lui Hristos (sub Cruce unde se află în chip simbolic capul lui Adam), în icoana Cincizecimii (sub forma unei închisori întunecate), în icoana Pogorării la iad, unde peștera întunecată reprezintă propriu-zis iadul.

Urcarea la cer a Sfântului Ilie într-un car de foc (rekhev eș) tras de cai (susei eș) este menționat în Biblie, IV Regi 2:11 – *Pe când mergeau ei așa pe drum și grăiau, deodată s-a ivit un car și cai de foc și, despărțindu-i pe unul de altul, a ridicat pe Ilie în vârtej de vânt la cer.* Elisei îi cere lui Ilie înainte de ridicarea la cer: „*Duhul care este în tine să fie îndoit peste mine*” (IV Regi 2: 9). Iar Ilie i-a răspuns: „*Greu lucru ai cerut: dacă mă vei vedea atunci când voi fi luat prin ridicare de la tine, așa îți va fi; dar dacă nu mă vei vedea, nu-ți va fi așa.*” (IV Regi 2:10). Și astfel, începea misiunea lui Elisei care a ridicat copilul lui Ilie, primind harul lui Dumnezeu.

Tot în expoziția de bază a Casei memoriale „Ligia și Pompiliu Macovei” se mai află o icoană cu tema Înălțarea Sfântului Ilie cu ghirlande de flori (fig. 2) datată 1890, autor necunoscut, posibil, școală Nicula.

Față de icoana precedentă, aceasta redă doar scena Înălțării Sfântului Ilie, într-o cromatică vie de oranjuri, ocruuri, alburii-griuri deschise, foiță de aur la aureolele Sfântului și la îngerii care conduc și protejează carul de foc. Fundalul este acoperit cu ghirlande de flori, iar norii din partea inferioară trasați cu linii ondulate și vibrante spontan din pensulă.

La Muzeul de Artă Populară „Prof. Dr. Nicolae Minovici” se mai păstrează o icoană cu *Sfântul Ilie* (fig. 3) – tempera pe sticlă, Scheii Brașovului, secolul al XIX-lea. Tema este tot ridicarea la cer a Sfântului Ilie redat pe mijlocul axului median, pe o direcție ascendentă a norilor de la stânga la dreapta. Sfântul Ilie este înconjurat de îngeri (inaripați) cu aureole. În partea inferioară a spațiului compozițional apar doi bărbați: în stânga, Elisei care prinde copilul lui Ilie și în dreapta un țăran care ară cu un plug tras de doi boi albi, în aceeași direcție ascensională a norilor. Detaliile

Fig. 3. Sfântul Ilie
Colecția Muzeului de Artă Populară
Dr. Nicolae Minovici
Foto: Cristian Oprea

sunt executate cu măiestrie și precizie, cromatica este vie, demonstrând încă o dată talentul nativ al meșterilor care au lăsat harul Duhului Sfânt să lucreze prin ei.

Prin modul compozițional de redare atipic, icoana Înălțarea Sfântului Ilie (fig. 1) are un traseu circular, asemeni unui nucleu în care a fost concentrată toată experiența păstrării și transmiterii harului lui Dumnezeu. Acoperă temporal domnia lui Ahab și a Izabelei, domnia lui Ohozia, fiul lor, însumând experiențe și trăiri ale Sfântului Ilie și pregătirea lui Elisei.

BIBLIOGRAFIE:

Biblia sau Sfânta Scriptură, versiune diortosită după Septuaginta, redactată, adnotată și tipărită de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, Mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2009.

Dumitran, Ana; Károly, SzÖcs Fülöp; Băjenaru, Elena, *Icoane pe sticlă din Transilvania*, Colecția SzÖcs, Alba Iulia, 2012.

Berlin, Adele; Brettler, Marc Zvi, *The Jewish Study Bible*, Second Edition, Torah Nevi' Im Kethuvim, Oxford University Press, 2014.

Ciomâzgă, Cornel Constantin, *Se întorc morții acasă*, București, Editura Cartea actuală 3C, 2014.

Dumitrescu, Sorin, *Talazul de piatră*, curs master, 2004.